

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชุมชนกัณฑ์วิชัย วัฒนธรรมของจังหวัดมหาสารคาม ตลอดจนเนื้อหาด้านอัตลักษณ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐาน และเป็นแนวทางในการศึกษา การทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้สามารถสรุปสาระสำคัญของ การนำเสนอได้เป็นลำดับหัวข้อดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและชุมชนกัณฑ์วิชัย
2. ประเพณี วัฒนธรรมของจังหวัดมหาสารคาม
3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยม
4. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและสังคม
5. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในแต่ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและชุมชนกัณฑ์วิชัย

จากการศึกษาเอกสารที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (2552, เว็บไซต์) พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่าภาคอีสาน ประกอบด้วย 19 จังหวัด ได้แก่ หนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู และอำนาจเจริญ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภาษาพูด การแต่งกาย ประเพณีและวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

1. ภาษาพูดและการแต่งกาย

ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่พูดภาษาไทยสำเนียงอีสาน ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็มีสำเนียงพูดที่แตกต่างกัน ทำให้ภาษาพูดของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากมายหลายภาษา แต่ปัจจุบันพบน้อยลงเพราะประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวพูดภาษาไทยภาคกลางได้เป็นอย่างดี ด้านการแต่งกายพบว่า ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนคือ ผู้หญิงมักนุ่งผ้าซิ่นทอด้วยฝ้าย มี

เชิงคลุมเลยเข้าไปเล็กน้อย สวมเสื้อแขนสั้น ผู้สูงอายุมักตัดผมสั้นไว้จอน ส่วนผู้ชายไม่ค่อยมีรูปแบบที่แน่นอนนัก แต่มักนุ่งกางเกงมีขาครึ่งน่องหรือนุ่งโสร่งผ้าไหม อย่างไรก็ตามเครื่องแต่งกายดังกล่าวจะพบน้อยลง ปัจจุบันคนวัยหนุ่มสาวจะแต่งกายตามสมัยนิยมอย่างที่พบเห็นในจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศ แต่ก็สามารถหาชมการแต่งกายของชาวอีสานแบบดั้งเดิมได้ตามหมู่บ้านโนนชนบท ซึ่งคนเฒ่าคนแก่ส่วนใหญ่ยังคงแต่งกายแบบดั้งเดิม

2. ด้านสังคม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดพื้นที่กว่า 1 ใน 3 ของผืนแผ่นดินไทย จึงทำให้ภูมิภาคแห่งนี้มีพื้นที่และมีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศ รวมทั้งมีความหลากหลายของเชื้อชาติประชากรอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนั้นยังเป็นภูมิภาคที่มีปัญหาในด้านต่าง ๆ มากที่สุด เช่น ปัญหาความแห้งแล้ง ความยากจน การอพยพย้ายถิ่นของประชากรเพื่อหางานทำซึ่งการย้ายถิ่นดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่นตามมาอีกมาก โดยเฉพาะปัญหาด้านครอบครัว เช่น การแตกแยกระหว่างสามีภรรยา การขาดความใกล้ชิดผูกพันระหว่างพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายและลูกหลาน เป็นต้น ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ได้รับการแก้ไขไปบ้างแล้วจึงทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเจริญเท่าเทียมกับภาคอื่น ๆ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552, เว็บไซต์) อย่างไรก็ตาม ผลของการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เจริญก้าวหน้านั้นก็เกิดมาพร้อมกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งปัญหามลพิษ ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป ความเจริญก้าวหน้าของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี รวมทั้งการปกครองแบบราชการบริหารส่วนท้องถิ่นได้มีผลกระทบและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเดิม ๆ ของชาวอีสานไปอย่างสิ้นเชิง

3. การประกอบอาชีพ

อาชีพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ การเพาะปลูก พืชที่สำคัญคือ ข้าว มันสำปะหลัง ปอ ข้าวโพด ภาคนี้มีพื้นที่ทำนามากกว่าภาคอื่น ๆ แต่ผลผลิตที่ได้ต่ำ เพราะดินของภาคอีสานเป็นดินปนทรายไม่อุ้มน้ำ การทำนาส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนซึ่งไม่ค่อยแน่นอน บางปีมีน้ำมาก บางปีก็ขาดแคลนน้ำอย่างหนัก ขาดแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาคือ พื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายแห่งไม่เหมาะสำหรับปลูกข้าว เพราะข้าวต้องการน้ำมาก แต่สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะการเลี้ยงวัว แต่

การเลี้ยงวัวเลี้ยงควายโดยการปลูกหญ้าเป็นอาหารสัตว์นั้นยังทำกันไม่ค่อยแพร่หลาย สำหรับงานฝีมือ เช่น การทอผ้าไหมและการจักสานในภาคนี้ทำกัน ได้ดีมีฝีมือประณีต แต่การทำในลักษณะที่เป็นธุรกิจเพื่อการค้ายังไม่เป็นที่นิยม จากสภาพดินฟ้า อากาศที่ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและการขาดแคลนน้ำจึงพบว่า พอถึงหน้าแล้งประชาชนเป็นจำนวนมากจะอพยพไปหางานทำในจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ การขาดแคลนน้ำในภาคนี้ทำให้ไม่ค่อยมีการปลูกพืชประเภทอื่น ๆ หลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ทำให้ผลผลิตด้านการเกษตรมีน้อยเป็นเหตุให้ประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้มีรายได้ที่น้อย ผู้คนในภาคนี้จึงได้เดินทางไปหางานทำกันในภาคอื่น ส่วนมากไปในลักษณะการบุกเบิกที่ทำกินใหม่ เรียกว่า “ห่านาคี” ในภายหลังการห่านาคีก็ทำได้ยาก เพราะไม่มีพื้นที่จะให้บุกเบิกใหม่ ส่วนใหญ่จึงไปทำงานรับจ้างในที่ต่าง ๆ และไปกันถึงต่างประเทศ เช่น ประเทศสิงคโปร์ บรูไน และในประเทศเขตทะเลทรายตะวันออกกลาง

ปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรทำให้เกิด โครงการน้ำพระทัยจากในหลวงซึ่งเป็นโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือที่รู้จักกันในชื่อ โครงการอีสานเขียว ความมุ่งหมายหลักของโครงการนี้เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ดีขึ้น โดยการหาและสร้างแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคปรับปรุงวิธีการประกอบอาชีพ ปรับปรุงด้านสุขภาพอนามัย รวมทั้งมีการพัฒนาดินและน้ำให้เหมาะสมแก่การเพาะปลูก มีการนำเทคนิคการเพาะปลูกมาช่วยเพิ่มผลผลิตเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น (สุรพล นาคะพินธุ, 2550, หน้า 205)

ปัจจุบัน โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ขยับขยายไปตั้งยังภาคอีสานมากขึ้น ทำให้ชาวอีสานไม่ต้องจากถิ่นฐานไปหางานทำต่างถิ่นเหมือนอย่างเคย โครงการต่าง ๆ ที่ภาครัฐพยายามดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ชาวอีสาน เช่น โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้บ้าง แต่ก็แก้ปัญหาได้ไม่มากนักทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่โครงการต่าง ๆ เหล่านี้จะขาดการช่วยเหลือหรือสนับสนุนที่ต่อเนื่องจากส่วนราชการ เรียกว่า เป็นการดำเนินโครงการตามกระแสมากกว่าที่จะเป็นการดำเนินการอย่างยั่งยืน แต่ก็มีหลายโครงการที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีโดยเฉพาะโครงการตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ เช่น โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โครงการศิลปาชีพ ซึ่งได้พลิกฟื้นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการให้ดียิ่งขึ้นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้

4. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนกัณฑ์ทวิชัย

ประวัติความเป็นมาของอำเภอกัณฑ์ทวิชัยข้อมูลจากศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของอำเภอกัณฑ์ทวิชัยไว้ว่า เดิมเป็นเมืองเก่ามาแต่โบราณชื่อ “เมืองกันทง” ต่อมาเมื่อเจ้าเมืองปกครองเป็นอิสระ จึงเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองคันธารราช” ตามพงศาวดารกล่าวว่า เมืองคันธารราชตั้งขึ้นเมื่อปีมะเส็งจุลศักราช 147 (พ.ศ. 1328) มีเจ้าผู้ครองเมืองผลัดเปลี่ยนสืบต่อกันมาหลายยุคสมัยจนถึงสมัยท้าวลินจงได้ เกิดเรื่องราวที่เศร้าสลดใจคือ ท้าวลินจงถูกท้าวลิ้นทองบุตรชาย ซึ่งเป็นผู้มีใจโหดร้ายทารุณ จับบิดาขังทรมานจนเสียชีวิต ท้าวลิ้นทองได้ครองเมืองสืบต่อมาแต่หาความสุขความเจริญไม่ได้เนื่องจากถูกบิดาสาปแช่งไว้ ในที่สุดเมืองคันธารราชก็ถึงกาลอวสาน กลายเป็นเมืองร้างมาอีกช้านานประมาณ 1,089 ปี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2417 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งบ้านกันทงร้างเป็นเมือง “กัณฑ์ทวิชัย” และตั้งพระปฐมวิเศษ(คำมูล)เป็นเจ้าเมือง ขึ้นตรงต่อเมืองกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2443 ย้ายเมืองกัณฑ์ทวิชัย เป็นอำเภอ ชื่อว่า อำเภอกัณฑ์ทวิชัย

พ.ศ. 2456 โอนอำเภอกัณฑ์ทวิชัย จากเมืองกาฬสินธุ์ มาขึ้นกับ จังหวัด

มหาสารคาม

พ.ศ. 2458 ย้ายที่ว่าการอำเภอจากที่เดิมมาสร้างใหม่ที่บ้านโคกพระ

พ.ศ. 2460 เปลี่ยนชื่ออำเภอกัณฑ์ทวิชัย เป็นอำเภอ โคกพระ

พ.ศ. 2482 เปลี่ยนชื่ออำเภอโคกพระ เป็นอำเภอ กัณฑ์ทวิชัย ตามเดิมจนถึง

ปัจจุบัน

อำเภอกัณฑ์ทวิชัย มีพื้นที่ 412 ตร.กม. มีคำขวัญอำเภอว่า “กัณฑ์ทวิชัยเมืองพระ

สระบัวคู่บ้าน การเกษตรฟูเฟื่อง พลเมืองอยู่เป็นสุข” คำขวัญจังหวัดมหาสารคามคือ

“พุทธมณฑลอีสาน ถิ่นฐานอารยธรรม ผ้าไหมล้ำเลอค่า ตักสิลานคร” อำเภอกัณฑ์ทวิชัยมี

ทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ 2 แห่ง ได้แก่ 1) วนอุทยานแห่งชาติชีหลง ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 6 ตำบล

ท่าขอนยาง อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีพื้นที่ 200 ไร่ มี

สภาพเป็นป่าเบญจพรรณ มีต้นไม้ใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก 2) ป่าชุมชนบ้านหนองโก ตำบล

โคกพระ มีเนื้อที่ 500 ไร่

ประวัติพระพิมพ์กัณฑ์ทวิชัย เป็นพระปางสมาธิเพชร ในสมัยศิลปะลาวหรือ

คุปตะตอนปลาย มีความเก่าแก่ประมาณประมาณ 1,300 ปี ชุมชนที่อำเภอโคกพระ ปัจจุบันคือ อำเภอกันทรวิชัย เป็นพระพิมพ์ที่มีคุณค่าทางศิลปะและปรัชญาธรรมอย่างสูงยิ่ง กล่าวคือ มีลักษณะแสดงถึงเชื้อชาติความเป็นชาวพื้นเมืองอย่างเด่นชัด มีพระพักตร์อิมเอบบรีสุทธ์ แสดงถึงความหลุดพ้นจากกาลเวลา

อาชีพหลักของชาวอำเภอกันทรวิชัย คือ การทำนา และอาชีพเสริมคือ การปลูกล้วย และการทำไร่

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไป อำเภอกันทรวิชัย มีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุม ฤดูฝนอยู่ในระหว่างเดือน พฤษภาคม – ตุลาคม ฤดูหนาวอยู่ระหว่างเดือน พฤศจิกายน- มกราคม ฤดูร้อนอยู่ระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ – เมษายน และจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนสิงหาคม

ประเพณี วัฒนธรรมของจังหวัดมหาสารคาม

วิถีชีวิตโดยรวมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเรียบง่าย ตลอดจนมีความหลากหลายและโดดเด่นด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีที่แตกต่างจากประเพณีของภาคอื่นๆ ประเพณีและความเชื่อของชาวอีสานนั้น มีส่วนช่วยให้การดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนมีความสงบร่มเย็น ความเชื่อในเรื่องภูตผี เทพอารักษ์ ถูกกำหนดขึ้นด้วยจุดประสงค์แฝงเร้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน รวมทั้งเพื่อการสร้างแหล่งอาหารพืชพันธุ์อันอุดมสมบูรณ์และช่วยรักษาป่าไม้ให้กับชุมชน หลาย ๆ ประเพณีมีขึ้นเพื่อรวมใจของคนในชุมชน สร้างขวัญและกำลังใจในการประกอบสัมมาอาชีพของประชาชน ประเพณีเหล่านี้จึงล้วนเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นอันทรงคุณค่าตลอดมา (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2553, เว็บไซต์)

ประเพณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อ ค่านิยมและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ตลอดจนอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในชุมชน งานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ได้จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพและเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา วิถีการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้คนในท้องถิ่น เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ เกิดจากการที่คน

ในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เชื่อว่าการจุดบั้งไฟจะทำให้ “พญาแถน” ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล หรือประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เกิดขึ้นเนื่องจากจังหวัดนี้ติดแม่น้ำโขงและใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงมาตลอดจึงต้องการขอขอบคุณพระแม่คงคาประจำลำน้ำโขงที่ได้ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชนริมฝั่งโขง ดังนั้นจึงจัดประเพณีไหลเรือไฟขึ้นมาสำหรับประเพณี วัฒนธรรมสำคัญของจังหวัดมหาสารคามนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมมาพอสังเขป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประเพณีบุญบั้งไฟ

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2553, เว็บไซต์) ได้ให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟในแง่ต่างๆ ไว้ว่า ศาสนาพราหมณ์ใช้ไฟเป็นเครื่องบูชาเทพเจ้าบนสวรรค์ ดังนั้น การจุดบั้งไฟจึงเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งและเป็นการบูชาเพื่อให้พระองค์บันดาลในสิ่งที่ตนเองต้องการ ด้านศาสนาพุทธถือว่าการฉลองและบูชาเนื่องในวันวิสาขบูชา โดยนำดอกไม้ไฟแบบต่างๆ รวมถึงบั้งไฟ น้ำมัน ไฟ รูป เทียนและดินประสีมาไว้ มีการรักษาจิตใจให้ทาน การบวชนาคการสดสรง การนิมนต์พระเทศน์ให้เกิดอานิสงส์ ด้านความเชื่อของชาวบ้านก็เชื่อว่ามีโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกบาดาล มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้าเป็นตัวอย่างแห่งการแสดงความนับถือต่อเทวดา ซึ่งก็คือ “แถน” หรือ “พญาแถน” เมื่อถือว่ามีพญาแถนก็ถือว่ามีฝน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของพญาแถน หากทำให้พญาแถน โปรดปรานหรือพอใจแถนก็จะบันดาลให้มีฝน ซึ่งจะอนุเคราะห์ให้การทำนาปีนั้น ได้ผลสมบูรณ์ตลอดจนบันดาลให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากหมู่บ้านใด ทำบุญบั้งไฟติดต่อกันมาถึงสามปีข้าวปลาอาหารในหมู่บ้านนั้นจะบริบูรณ์มิได้ขาด พิธีบูชาแถนด้วยการใช้บั้งไฟเชื่อว่าเป็นการบูชาพญาแถนซึ่งแสดงความเคารพและแสดงความจงรักภักดีต่อแถน ชาวอีสานส่วนใหญ่จึงเชื่อว่าการจุดบูชาบั้งไฟเป็นการขอฝนพญาแถน

พระมหาปริชา ปริญาโน (2553, เว็บไซต์) ได้กล่าวถึงการทำบุญบั้งไฟไว้ว่า บนสวรรค์ชั้นฟ้ามีเทพบุตร นามว่า วัสสการเทพบุตร เทพบุตรองค์นี้เป็นผู้บันดาลให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ สิ่งหนึ่งที่เทพเจ้าองค์นี้ชอบ ก็คือ การบูชาไฟ ไครบูชาไฟถือว่าบูชาท่านแล้วท่านจะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คนส่วนใหญ่จึงพากันทำการบูชาไฟด้วยการทำบุญบั้งไฟและถือเป็นประเพณีจนทุกวันนี้ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2553, เว็บไซต์) กล่าวว่าการทำบั้งไฟเป็นการทดสอบความพร้อมของประชาชนว่ามีความสามัคคีหรือไม่ และเตรียมอาวุธ ไว้ป้องกัน

สังคมของตนเอง เพราะสิ่งที่ใช้ทำบั้งไฟนั้นคือ ดินปืน นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้ประชาชน มาร่วมชุมนุมกันเพื่อเปิด โอกาสให้มีการแสดงการละเล่นให้มีความสนุกสนานก่อนที่จะเริ่ม ทำงานหนักประจำปี คือ การทำนา

2. ประเพณีไหลเรือไฟ

ประเพณีไหลเรือไฟหรือประเพณี “ไหลเฮือไฟ” “ล่องเรือไฟ” “ลอยเรือไฟ” หรือ “ปล่องเรือไฟ” เป็นประเพณีของชาวนครพนม โดยมีความเชื่อว่า เป็นการบูชาอวยพระพุทธรูป การสักการะท้าวพกาพรหม การบวงสรวงพระธาตุจุฬามณี และการระลึกถึงพระคุณของ พระแม่คงคา การขอฝน การเอาไฟเผาความทุกข์ และการบูชาพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งเป็นลักษณะที่เรือ ไฟเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ เรือไฟหรือเฮือไฟหมายถึง เรือที่ทำด้วยท่อนกล้วย ไม้ไผ่หรือวัสดุที่ลอย น้ำ มีโครงสร้างเป็นรูปต่าง ๆ ตามต้องการ เมื่อจุดไฟใส่โครงสร้างเปลวไฟจะลุกเป็นรูปร่างตาม โครงสร้างนั้น งาน ประเพณีไหลเรือไฟนิยมปฏิบัติกันในเทศกาล ออกพรรษาใน วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือวันแรม 1 ค่ำเดือน 11

รูปลักษณะของเรือไฟจะทำเป็นรูปทรงที่แตกต่างกันออกไปตามความคิด ความ เชื่อ ความรู้ ความสามารถของช่างในแต่ละกลุ่ม เช่น ทำเป็นรูปเรือสุพรรณหงส์ รูปสิงห์ รูป พญานาค รูปมังกร รูปพญาครุฑ รูปช้าง ฯลฯ การประดับตกแต่งเรือไฟภายในเรือไฟจะประดับ ด้วยดอกไม้ รูป เทียน ตะเกียง จี๋ได้ สำหรับจุดให้สว่างไสว ก่อนจะปล่อยเรือไฟลงกลางลำน้ำ โจง เมื่อปล่อยเรือไฟที่จุดไฟให้ลุกโชติช่วงลงกลางลำน้ำ โจงแล้วจะเป็นภาพที่งดงามและติดตาม ใจ

3. ฮีตสิบสอง

ฮีตสิบสองมาจากคำ 2 คำ คือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีตมาจากคำว่า จารีต หมายถึง สิ่ง ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดั่งามชาวอีสาน เรียกว่า จาฮีตหรือฮีตสิบสอง หมายถึงเดือนทั้ง 12 เดือน ในหนึ่งปี ฮีตสิบสองจึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสาน ได้ ปฏิบัติสืบต่อกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปีประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาว อีสานถือปฏิบัติกันมานั้นล้วนเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ออกมาร่วมกิจกรรม พบปะสังสรรค์กันเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสามัคคีมีความรักใคร่กันของ คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดั่งามมาจวบจนปัจจุบัน ฮีตสิบสองได้แก่

- 1) เดือนอ้าย (เดือนเจียง) เป็นประเพณีข้าวกรรม
- 2) เดือนยี่ เป็นประเพณีบุญคุณลาน
- 3) เดือนสาม เป็นประเพณีบุญข้าวจี
- 4) เดือนสี่ เป็นประเพณีบุญพระเวส
- 5) เดือนห้า เป็นประเพณีบุญสงกรานต์
- 6) เดือนหก เป็นประเพณีบุญบั้งไฟ
- 7) เดือนเจ็ด เป็นประเพณีบุญช่าชะ
- 8) เดือนแปด เป็นประเพณีบุญเข้าพรรษา
- 9) เดือนเก้า เป็นประเพณีบุญข้าวประดับดิน
- 10) เดือนสิบ เป็นประเพณีบุญข้าวสาก
- 11) เดือนสิบเอ็ด เป็นประเพณีบุญออกพรรษา
- 12) เดือนสิบสอง เป็นประเพณีบุญกฐินกองสิบสี่

กองสิบสี่หมายถึง ธรรมเนียม 14 อย่าง ซึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกันของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองพระสงฆ์และระหว่างบุคคลทั่วไป เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของบ้านเมือง คลอง (กรรลอง) คือ แบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิตคล้าย ๆ กับคำว่า “Way of Life” แต่คลองในที่นี้มุ่งไปทางศีลธรรมประเพณีที่ถูกคิดมากกว่าด้านอาชีพ ซึ่งตรงกับภาคกลางว่า ทำนองคลองธรรมนั่นเอง แต่ชาวอีสานออกเสียงคลองเป็นกอง ไม้มีความกล้า เช่น ว่าถ้าทำไม่ถูก ผู้ใหญ่จะเตือนว่า “เฮ็ดบ่แม่นกอง” หรือว่า “เฮ็ดให้ถื่อฮืดถื่อกอง” กองสิบสี่มีหลายประเภท พอจะยกตัวอย่างได้ดังนี้

กองสิบสี่แบบที่ 1 กล่าวถึง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ตลอดจนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง

กองสิบสี่แบบที่ 2 กล่าวถึง หลักการที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองและข้อที่ประชาชนควรปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์และจารีตประเพณีที่พึงปฏิบัติให้บ้านเมืองสงบสุข

กองสิบสี่แบบที่ 3 กล่าวถึง ธรรมที่พระราชาพึงยึดถือปฏิบัติและเน้นหนักให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณีและข้อที่คนในครอบครัวพึงปฏิบัติต่อกัน

กองสปีดแบบที่ 4 กล่าวถึง แนวทางชีวิตบ้านครองเมืองคือ การดำเนินการปกครองบ้านเมืองเพื่อให้บ้านเมืองอยู่เป็นสุขและการปฏิบัติตามประเพณีกองสปีดสำหรับพระสงฆ์ กองสปีดสำหรับนักปกครอง กองสปีดสำหรับประชาชนเพิ่มเติม

4. ประเพณีการลงแขก

การลงแขก เป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อและเกื้อกูลกันของสังคม คนอีสาน ความมีน้ำใจที่ผู้คนในชุมชนมอบให้กัน จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2553, เว็บไซต์ และกระทรวงศึกษาธิการ, 2523, หน้า 1) ผ่านการช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ที่เป็นงานใหญ่หรือเป็นงานหนัก รวมทั้งเป็นงานที่ต้องการทำให้สำเร็จภายในวันเดียว เนื่องจากชีวิตของคนอีสานเกี่ยวข้องกับอาชีพด้านเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การทำไร่ ทำสวน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาของฟ้าและฝน จะต้องเร่งรีบเพาะปลูก บำรุงรักษา เก็บเกี่ยวให้เสร็จโดยเร็ว ดังนั้นครอบครัวใดมีแรงงานมากก็จะทำได้เร็วและทันเวลา แต่ครอบครัวที่มีคนน้อยก็จะทำสำเร็จได้ยาก เหตุนี้เองที่ก่อให้เกิดประเพณีลงแขก เพื่อช่วยเหลือกันด้านแรงงาน ไม่มีค่าจ้างตอบแทนมีเพียงน้ำใจเลี้ยงอาหารข้าวปลาตามแต่จะหาได้ในท้องถิ่น หมุนเวียนกันไปจากครอบครัวหนึ่งสู่อีกครอบครัวหนึ่ง ทำให้กิจการงานสำเร็จจุล่งมีอาหารเพียงพอไม่ขาดแคลน แต่เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมที่ให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและเงินตรา พร้อมกับนำเทคโนโลยีเครื่องยนต์ต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกเพื่อขาย จึงทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันดังเช่นในอดีตเริ่มสูญหายไป กลายมาเป็นการว่าจ้างแรงงานแทน และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอย่างการลงแขกก็เริ่มเสื่อมคลายสูญหายไปด้วย

ยุคสมัยที่บุตรหลานวัยรุ่นหนุ่ม-สาวหนีความแห้งแล้งไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ การทำไร่นาของบรรพบุรุษก็ยิ่งขาดแคลนแรงงาน แต่ก็อาศัยรายได้ที่ลูกหลานส่งมาให้นำมาเป็นค่าจ้างแรงงานคนในหมู่บ้านใกล้เคียงมาช่วยเหลือ ก็ยังทำให้การลงแขกถูกกลืนเลือนไปอย่างสิ้นเชิง เพราะการช่วยงานต้องมีค่าจ้างตอบแทน รวมทั้งต้องเลี้ยงข้าวปลาอาหารอีกด้วย ความสัมพันธ์ในชุมชนจึงเริ่มถอยห่างกัน ส่งผลถึงผลผลิตของชาวนาบางรายลดน้อยลงและด้อยคุณภาพ ต่างไปจากคนที่มิกำลังคนและทุนทรัพย์ (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2553, เว็บไซต์)

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม คุณธรรมและค่านิยม

วัฒนธรรม มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการสืบทอดเผ่าพันธุ์ และการดำรงชีวิต สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติอยู่ หลายอย่างที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่าง ๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน วัฒนธรรมจึงสามารถมองได้หลายแง่มุม (สุรวุฒิ ปัด ไชยสง, 2545, หน้า 5) ดังมีผู้ให้ความหมายคำว่า วัฒนธรรม ไว้ ดังนี้ วัฒนธรรมหมายถึง แบบแผนของการประพฤติปฏิบัติของผู้คนในสังคมที่ได้รับการสั่งสม จากรุ่นต่อรุ่นซึ่งแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความคิด สติปัญญา รวมทั้งระบบคุณธรรม สัญลักษณ์ที่แสดงออกอาจอยู่ในรูปแบบที่จับต้องได้ (เช่น ภาษา การแต่งกาย เทคโนโลยี ศิลปะ กิริยาท่าทาง) และรูปแบบที่จับต้องไม่ได้ (เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม) อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากสิ่งที่จับต้องได้ มักมีความหมายหรือระบบคุณค่าอยู่เบื้องหลัง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2550, หน้า 2)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (อ้างในสุรวุฒิ ปัด ไชยสง, 2545, หน้า 5) ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรม ไว้ 4 นัยดังนี้คือ

1. สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ
2. วิถีชีวิตของหมู่คณะ
3. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน
4. พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นมาด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมจำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคมและวัตถุ ซึ่งมีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสังคมหนึ่งจนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรมและผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างดุลยภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและ

ธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสุข สันติสุขและอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อ้างใน สามารถ จันทรสุรีย์ และประทีป อินแสง (2542, หน้า 7)

ปัจจุบันกระทรวงวัฒนธรรมอธิบายว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตซึ่งมีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเป็นสิ่งที่จับต้องมองเห็นได้ วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจะปรากฏในรูปของวัตถุส่วนวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมคือพฤติกรรมและที่จับต้องหรือยากที่จะมองเห็นได้ในทันที ได้แก่ความรู้สึก คุณค่า ปรัชญา ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ วัฒนธรรมได้ถูกจัดประเภทให้ละเอียดมากขึ้น โดยแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2550, หน้า 5-6)

1. วัฒนธรรมทางความคิด (Ideas-thinking) หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิด หรือความเชื่อ ซึ่งอาจถูกหรืออาจผิด เช่น การเชื่อ โศกลาง การทำบุญ ทำทาน

2. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms) คือ การปฏิบัติของคนในสังคมที่ยึดถือแบบแผนหรือประเพณีร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

2.1 วิถีชาวบ้าน (Folkways) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมยึดถือและปฏิบัติ เช่น การบวชทดแทนคุณบิดามารดาของลูกชาย การต้อนรับแขก ไครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ หากใครไม่ปฏิบัติตามจะถูกติฉินนินทา

2.2 จารีต (Mores) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรม หรือถูกรังเกียจ เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า นอกจากนี้ข้อห้ามทางศาสนา (Taboos) ถือเป็นจารีตอย่างหนึ่ง เช่น ห้ามค้าอาวุธ เสพยาเสพติด เป็นต้น

2.3 กฎหมาย (Laws) คือ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติ หากฝ่าฝืนจะได้รับโทษตามตัวบทกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎหมายจราจร

3. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material-having) ได้แก่ สิ่งของ เครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2485 ตามประกาศตั้งกระทรวงวัฒนธรรมได้แบ่งประเภทของ วัฒนธรรมไว้ ๔ ประเภท คือ

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง จิตใจ ได้มาจากหลักคิดทางศาสนา

2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย ซึ่งหมายรวมถึงระเบียบประเพณีที่ ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย

3. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งหมายถึงคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้คนอยู่ ร่วมกันอย่างผาสุก เช่น การแสดงความเคารพ การแต่งกายใน โอกาสต่าง ๆ เป็นต้น

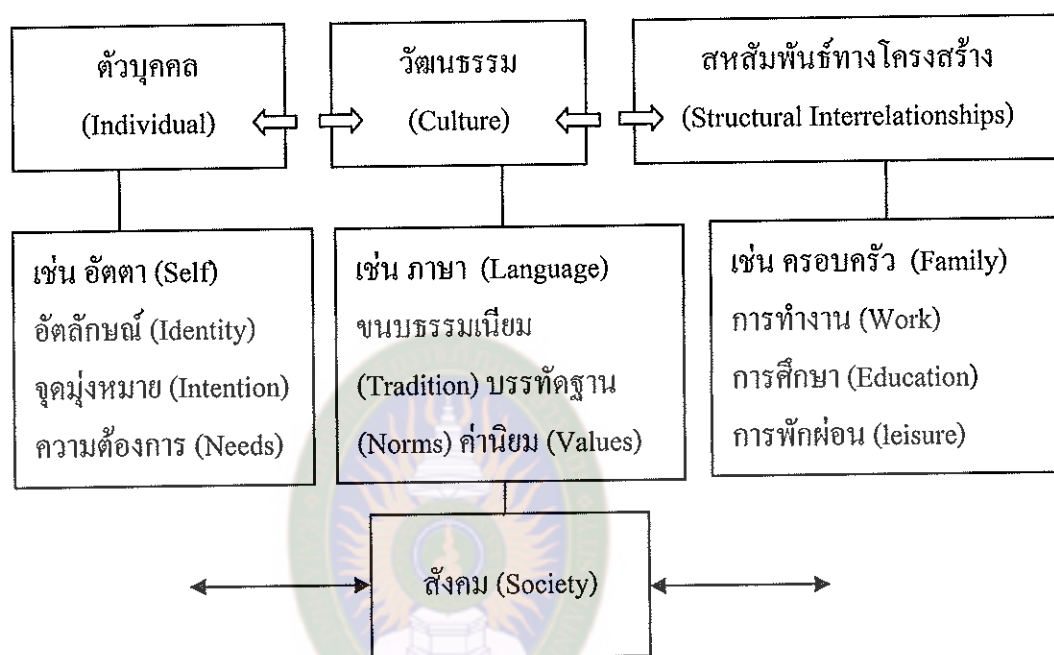
4. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น

จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต (2551, หน้า 8) กล่าวถึง วัฒนธรรมชาติ (National Culture) เป็นเรื่องของวัฒนธรรมประจำกลุ่ม (Collective Culture) ของคนในชาตินั้น ๆ ที่เรียกว่าเป็น กลุ่มวัฒนธรรมหลักของชาติที่แสดงลักษณะประจำชาติที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของคน จารีต ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิต ซึ่งกำหนดโดยสถาบันหลักในสังคมนั้นๆ เช่น สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว เป็นต้น เช่น เรื่องการไหว้ของคนไทย การ รับประทานอาหารด้วยตะเกียบของชาวจีน วิธีการกินอาหารจานด่วนของชาวอเมริกัน พิธีงาชา ของชาวญี่ปุ่น เป็นต้น

วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในระดับหน่วยย่อย ลงไปที่อาจมีความหลากหลายภายในวัฒนธรรมหลักของชาติ เช่น การใช้ชีวิตประจำวัน ภาษา ท้องถิ่น ศาสนา ความเชื่อ ในประเทศไทยเองสามารถแบ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ตามภูมิภาคคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้ ซึ่ง ล้วนมีรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือพื้นบ้านที่แตกต่างกันไป

ซูกรูและเทย์เลอร์ Sugrue และ Taylor (1996 อ้างใน จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต, 2551, หน้า 9-10) ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า วัฒนธรรมนั้นมีที่สถิตอยู่ในสังคมในฐานะของการเป็น

เครื่องมือที่มีลักษณะเฉพาะในการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลในสังคมให้เข้ากับและโครงสร้างสังคมนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา เป็นต้น ดังแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 ความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล วัฒนธรรมและโครงสร้างสังคม

ที่มา : ชูกรูและเทย์เลอร์ Sugrue และ Taylor (1996 อ้างใน จุฑาพรรณี ผดุงชีวิต, 2551, หน้า 9)

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

จากแผนภาพที่ 2.1 จะเห็นได้ว่า สังคมนั้น โอบล้อมห่อหุ้มและเป็นบริบทให้กับวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงคนเข้าสู่ระบบแห่งความสัมพันธ์ของผู้นั้นภายใต้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว การเข้าสู่ระบบโรงเรียนและการศึกษา การเข้าสู่ระบบงานและการใช้ชีวิตในแง่ของการสันตนาการและการพักผ่อนในรูปแบบต่างๆ โดยสรุปกล่าวได้ว่า เมื่อมองดูสังคมใด ๆ เราจะเห็นคุณลักษณะต่าง ๆ หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ ซึ่งจำแนกได้ 2 ปรัชญาการณ คือ

1. ปรัชญาการณที่สังเกตเห็นได้ เช่น ความประพฤติ ผลผลิต รูปแบบการปฏิบัติรวมทั้งภาษา ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เป็นต้น

2. ปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นไม่ได้ เช่น ความคิด ความเชื่อ ความต้องการ
จุดมุ่งหมายของปัจเจกบุคคล ระบบค่านิยม คุณค่าในสังคม เป็นต้น

คุณธรรม คุณธรรม (Moral / Virtue) คือ คุณสมบัติภายในของคน แสดงออกให้เห็นทางศีลธรรมและจริยธรรม ศีลธรรมเป็นเรื่องของแต่ละศาสนา จริยธรรมเป็นหลักสากลที่บอกว่าอะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ คำว่าจริยธรรมทางวิชาการเปลี่ยนเป็นจริยศาสตร์ (Ethics) ก็มี บุคคลที่ประพฤติศีลธรรมและจริยธรรมอยู่เสมอ จะตกผลึกเป็นคุณธรรมในจิตใจ ทำให้เป็นคนมีคุณธรรมมั่นคง เช่น มีเมตตา มีความอดทน มีความเพียรพยายาม ไม่ท้อถอยง่าย (วศิน อินทสระ ขวัญ เพ็ญหทัยและอนุรักษ์ จันทร์โพธิ์ศรี, 2550, หน้า 142) นอกจากนี้ คุณธรรมถือเป็นคุณงามความดีที่บุคคลปฏิบัติต่อผู้อื่น และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เช่น ความซื่อสัตย์ เมตตา กรุณา ความยุติธรรม เป็นต้น มีเป้าหมายใช้เพื่อการควบคุมตนเอง และส่งผลต่อ พฤติกรรมของบุคคลนั้น (จรรยาพร ธรณินทร์, 2553, เว็บไซต์)

ค่านิยม เป็นหลักการแนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือ เป็นคุณค่าหรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันของคนส่วนใหญ่ในสังคม เราจะเรียกว่าเป็นค่านิยมของสังคม (ทิสนา แจมมณี, 2546, หน้า 4 อ้างใน สุพรรณิ ไชยอำพร, 2551, หน้า 10) เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ค่านิยมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ค่านิยมทางวัตถุ เป็นต้น ปัจจุบันคุณธรรมในสังคมไทยกำลังตกต่ำ สังคมไทยกลายเป็นสังคมแห่งการพนัน เป็นสังคมแห่งความรุนแรง เป็นสังคมจอม โกง เป็นสังคมแห่งการโกหกหลอกลวง เป็นสังคมฟุ้งเฟ้อ เป็นสังคมที่เห็นผิดเป็นชอบหลายประการ สภาพจริยธรรมที่ตกต่ำเช่นนี้เกิดขึ้นในคนทุกระดับชั้นของสังคม เช่น ผู้นำ ครูบา อาจารย์ พ่อแม่ สื่อมวลชน เป็นต้น การพัฒนาคุณธรรมของคนในสังคมมีจุดมุ่งหมายเพื่อมุ่งเปลี่ยนแปลงรากฐานความคิดของคนในสังคมให้ถูกต้อง เพื่อให้คนมีค่านิยมและมีพฤติกรรมที่ถูกต้องตามมา (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 201)

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและสังคม

ครอบครัว เป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นสถาบันแรกที่หล่อหลอมและพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้เป็นบุคคลอันพึงปรารถนา

ของสังคม โดยเหตุที่ผู้ใหญ่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของเด็ก ทั้งนี้การอบรมสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่เด็ก จะได้ผลดีกว่าการอบรมตอนโตแล้ว ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญดังแผนภาพที่ 2.2 (กาญจนา ลุศนันท์, 2552, เว็บไซต์ และ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2519, หน้า 18-20)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 2.2 หน้าที่ของครอบครัว

ที่มา: กาญจนา ลุศนันท์, 2552, เว็บไซต์ และ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2519, หน้า 18-20.

1. การเลี้ยงดูเด็ก ในช่วงที่เด็กยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ บิดามารดาจึงต้องมีหน้าที่ดูแลบุตรตามแบบแผนที่สังคมกำหนด เริ่มต้นด้วยการให้อาหาร เครื่องนุ่งห่มและดูแลยามเจ็บ

ใช้ได้ป่วย การอุ้ม ให้ความเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การดูแลด้วยความเอาใจใส่ ตลอดเวลาด้วยความเป็นมิตร มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ตลอดจนการปกป้องคุ้มครองสวัสดิภาพ ให้เด็กมีความปลอดภัยทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ

2. การอบรมสั่งสอนเด็ก ครอบครัวเป็นแหล่งการศึกษาแห่งแรกของสมาชิก และเป็นสถาบันแรกที่มีหน้าที่และบทบาทในการอบรมสั่งสอนที่สำคัญที่สุด โดยมุ่งเน้นการ อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม ให้เด็กรู้จักก่านิยมพื้นฐานทางวัฒนธรรม หน้าที่ทางศาสนา โดยการปลูกฝังให้เลื่อมใสในศาสนาประจำชาติและส่งเสริมให้ปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของ ศาสนา เพื่อให้เป็นคนดีของสังคม ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยด้านการเข้า สังคม มารยาทสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างถูก ครอบครองครองธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคม การอบรมให้ลูกสามารถควบคุมตัวเองได้และ การปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งต้องสนับสนุนให้การศึกษาที่เหมาะสมกับ เด็กเพื่อให้มีความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต

3. การให้ความรักและความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งสำคัญในการให้ความ รักความอบอุ่นและกำลังใจแก่สมาชิกเพื่อให้สามารถต่อสู้และมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตใน สังคมได้

4. การกำหนดสถานภาพ เมื่ออยู่ในครอบครัว สมาชิกทุกคนจะมีสถานภาพที่ ถูกกำหนดขึ้น โดยกำเนิด เช่น เพศ เชื้อชาติ ศาสนา เชื้อชาติ สัญชาติ และสถานะในครอบครัว รวมถึงในวงสังคมด้วย ยกตัวอย่างเช่น บุตรของกรรมกรเมื่อเกิดมาไม่ได้เป็นกรรมกร บุตรของ แพทย์เมื่อเกิดมาไม่ได้เป็นแพทย์ แต่เด็กทั้งสองเมื่อโตมาอาจมีฐานะและตำแหน่งเป็นอย่างอื่น ได้ตามความสามารถของตน แต่ตราบไคที่เด็กยังไม่เติบโตพอที่จะสร้างฐานะของตนได้ เด็ก ต้องยอมรับและภาคภูมิใจกับสถานภาพของตนเองและครอบครัว เป็นต้น

5. หน้าที่ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากในสังคมดั้งเดิมครอบครัวจะประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ครอบครัวจึงเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญในสังคม สมาชิกในครอบครัวทุกคนถือเป็นหน่วยการผลิตหรือมีกำลังผลิตเป็นของตนเอง ทุกคนจะต้องทำงานและแบ่งผลผลิตซึ่งกัน และกัน แต่ปัจจุบันหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกคนอื่นๆ มักไปรับจ้างทำงานให้แก่ผู้อื่น รายได้ของหัวหน้าครอบครัวมักนำมาเป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัวทั้งหมด ส่วนรายได้ของ

สมาชิกในครอบครัวมักเป็นสมบัติส่วนตัวของบุคคลนั้น เขาจะแบ่งรายได้ให้เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวหรือไม่ขึ้นอยู่กับข้อตกลงแล้วแต่กรณี แต่ส่วนใหญ่แล้วเมื่อพ่อแม่ทำมาหากินเลี้ยงลูกในวัยเด็ก พ่อในวัยหนุ่มสาวลูกก็จะทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่ต่อไป

ในช่วงแรกของชีวิตเด็ก บิดามารดามีหน้าที่ต้องดูแลบุตร แต่หลังจากที่บุตรสามารถดูแลตัวเองได้แล้วนั้น บุตรก็มีหน้าที่ต้องดูแลบิดามารดาเป็นการตอบแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก ดังนั้น บุตรจึงมีหน้าที่ที่ควรปฏิบัติต่อครอบครัวและบิดามารดา คือ

1. ความกตัญญู บุตรควรต้องดูแลเอาใจใส่บิดามารดาให้เหมือนกับที่บิดามารดาดูแลเอาใจใส่ตน ดูแลให้บิดามารดา ป่วย ตายายดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เช่น จัดหาอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตให้ และดูแลยามเจ็บป่วย เป็นต้น แม้เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วก็ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ สังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องการรำลึกถึงบุญคุณบิดามารดา การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ก็ถือเป็นกรณีนึงถึงและตอบแทนบุญคุณอีกทางหนึ่ง และเป็นการแสดงถึงความเคารพอยู่เสมอ

2. ช่วยเหลือกิจการงานของครอบครัวตามโอกาส บุตรควรต้องช่วยเหลือดูแลภารกิจในบ้าน ตลอดจนกิจการของครอบครัว และงานอื่น ๆ ที่นอกเหนือ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระและให้พ่อแม่ได้มีโอกาสพักผ่อน

3. ดำรงวงศ์ตระกูลของพ่อแม่ให้เจริญ สังคมไทยให้ความสำคัญกับการสืบทอดวงศ์ตระกูลและชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ดังนั้นบุตรควรต้องรักษาชื่อเสียงและประพฤติตนให้เหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณี

4. สร้างความรักและความปรารถนาดีต่อสมาชิกอื่นในครอบครัว วัฒนธรรมของทุกชาติย่อมถือว่า สมาชิกในครอบครัวเดียวกันต้องรักกัน การสร้างความรักและความปรารถนาดีขึ้นในครอบครัวย่อมเป็นภาระหน้าที่ของสมาชิกทุกคน ความใกล้ชิดและการปฏิบัติด้วยความปรารถนาดีต่อกันย่อมทำให้คนในครอบครัวรักกันได้ง่ายขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ครอบครัวมีความสำคัญและมีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพลังการสร้างสรรค์และจรโลงสิ่งที่ดีงาม อันเนื่องมาจากในครอบครัวทั่วไป โดยเฉพาะครอบครัวขยาย ซึ่งจะประกอบด้วยสมาชิกที่อยู่ในวัย

แตกต่างกัน เช่น วัยเด็ก วัยรุ่น (เยาวชน) วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ อาศัยอยู่ร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวต่างถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิดให้กันและกัน เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนด้วยความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและลึกซึ้ง ด้วยความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจจากวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ สมาชิกในครอบครัวจึงมีความห่วงใยเอื้ออาทรต่อกัน มีความผูกพันกันด้วยความรัก ความเข้าใจตามวิถีธรรมชาติ บุตรหลานได้เรียนรู้และมีพัฒนาการด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญาและสังคมมาอย่างต่อเนื่อง ทุกคนในครอบครัวเรียนรู้ที่จะไม่เป็นภัยต่อกัน ครอบครัวเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็ก การขัดเกลา หล่อหลอมทำให้เกิดการเรียนรู้ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวนั้นเติบโตขึ้นเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป ซึ่งกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ระบบวิถีคิดและการให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ให้กับเด็กมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน หากครอบครัวบกพร่องในหน้าที่ที่ส่งผลให้เกิดปัญหามากมายในสังคมเช่นกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 146, และวิชัย รูปจำดี ชัตติยา วรรณสุดและสมบัติ รูปจำดี, 2550, หน้า 12)

สรุปได้ว่า ลักษณะของครอบครัวและสังคมในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของการแข่งขัน ทุกคนในครอบครัวต้องออกมาทำงานนอกบ้าน บุตรหลานต้องเรียนอย่างหนักเพื่ออนาคต ทำให้ครอบครัว โดยเฉพาะบิดาและมารดาไม่มีเวลาอบรม เอาใจใส่บุตรหลาน เด็กจึงเรียนสิ่งต่าง ๆ จากโรงเรียนและความหลากหลายของสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยผ่านการตริตรอง การวิเคราะห์และอารมณ์ของตน ตลอดจนอารมณ์ของคนอื่นในสังคม เป็นต้น ความใกล้ชิดและความผูกพันระหว่างคนในครอบครัวก็ลดลง เกิดช่องว่างระหว่างวัย พูดุยกั๊กน้อยลง ทำให้ความสุขในครอบครัวน้อยลง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยวัฒนธรรมไทยที่คนส่วนใหญ่มีความเมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อกัน คนในชุมชนยังสามารถรวมเป็นกลุ่มและร่วมมือกันทำหน้าที่ต่าง ๆ แทนครอบครัวได้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการควบคุมทางสังคมอีกทางหนึ่ง โดยอาศัยผู้นำ ผู้สูงอายุและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล จัดตั้งศูนย์ดูแลและพัฒนาเด็กเล็กเพื่อดูแลและอบรมเด็กในชุมชนของตน เป็นต้น ปัจจุบันจึงเห็นได้ว่า ครอบครัวและชุมชนยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพาอาศัยกันอย่างต่อเนื่องตลอดมาแม้ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจมีช่องว่างอยู่บ้างก็ตาม

จากความแตกต่างกันในระดับบุคคลของผู้เป็นบิดาและมารดา และในระดับครอบครัวส่งผลให้ความเป็นชุมชนหรือสังคมมีได้หลายลักษณะ แต่แต่ละลักษณะจะมีความแตกต่างกันออกไปทั้งในแง่วิถีชีวิต เป้าหมาย ประวัติศาสตร์ วิธีการ ความเป็นชุมชนก็มิได้มีลักษณะที่ตายตัว แต่มีความลื่นไหล เปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับพลวัตของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย ตามความสามารถในการคิดอันเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ สามารถสร้างสรรค์ และสร้างนวัตกรรมอย่างไม่หยุดยั้ง ดังการเปลี่ยนแปลงจากคลื่นลูกที่หนึ่งแห่งสังคมเกษตรกรรมมาเป็นคลื่นลูกที่สองแห่งสังคมอุตสาหกรรม และคลื่นลูกที่สองมาเป็นคลื่นลูกที่สามแห่งสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนในสังคมมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมา (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 37-38) อย่างไรก็ตามไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใดก็ตาม ชุมชนก็ยังมี ความสำคัญในฐานะที่เป็นหน่วยย่อยที่สมาชิกร่วมมือกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม ความเป็นชุมชนจึงมิได้หลายลักษณะ แต่แต่ละลักษณะก็แสดงออกที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ (Identity) ของ “คน” (ณัฐพงษ์ จิตรนิรัตน์, 2544, หน้า 45) ตามที่สังเกตจะพบว่า ในแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยหน่วยย่อยต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่ครอบครัว วัด โรงเรียน กลุ่มอาชีพ กลุ่มอุดมการณ์ กลุ่มสังคม โดยมีความคิด ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม อาชีพ การทำมาหากิน การคบหาสมาคม และกิจกรรมต่างๆ ตกทอดกันมา (ทิพจุฑา สุภิมารส, 2544, หน้า 38)

สังคม ในที่นี้จะกล่าวถึง โครงสร้างและลักษณะวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ โดยทั่วไปของสังคมชนบทซึ่งอาจทำการเปรียบเทียบกับสังคมชาวเมือง ดังมีประเด็นที่สำคัญคือ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2550, หน้า 155-167)

1. สังคมชนบทเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้เกษตรกรรมมีวิธีการดำรงชีวิตอย่างเกษตรกรรมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้งานเกษตรกรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยความอดทนและความพร้อมเพรียงกัน
2. สังคมชนบทมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ ซึ่งความสัมพันธ์ลักษณะนี้ยังคงเห็นได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดนี้ทำให้สมาชิกที่อยู่ร่วมกันมีความผูกพันกันแบบพ่อแม่ กับลูก บางชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง รู้จักกันทั้งหมู่บ้าน

3. สังคมชนบทมีความผูกพันกับสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ได้แก่ ที่ดิน ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ การดำรงชีวิตจึงขึ้นอยู่กับความเชื่อ เช่น การถือครองที่ดินจำนวนมากจะมีเกียรติ มีฐานะดีขึ้น และชอบอยู่กลางแจ้งมากกว่าแอ็คแบบในเมือง เป็นต้น การประกอบอาชีพส่วนใหญ่พึ่งพาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ดังนั้นสังคมชนบทจึงได้สร้างความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติไว้มาก เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการแห่นางแมวขอฝน การมีบุญบังไฟ

4. สังคมชนบทเคารพนับถือผู้ที่มีอายุ ไล่ ด้วยเหตุที่ว่า ผู้อายุโสมีประสบการณ์มากกว่าคนรุ่นใหม่ บางหมู่บ้านมีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกรุ่นใหม่ได้ปฏิบัติต่อผู้ที่มีอายุโสในหมู่บ้านอย่างเหมาะสม ดังเห็นได้จากเทศกาลสงกรานต์ การขอขมาผู้ใหญ่เมื่อจะมีการบวชหรือการแต่งงาน เป็นต้น

5. สังคมชนบทยึดมั่นหลักพระพุทธศาสนา สังคมชนบทยังยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักปรัชญาแห่งชีวิตและถือเป็นวิถีชีวิตประจำวันนั้น สืบเนื่องจากการนับถือพุทธศาสนามาแต่บรรพบุรุษ อิทธิพลความคิดได้ซึมซาบอยู่ในจิตสำนึกเป็นวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การทำบุญตักบาตรทุกวัน การทำบุญตามวันสำคัญทางพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่า สังคมชนบทยังเคร่งครัดในหลักพุทธศาสนา

6. สังคมชนบทเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สังคมชนบทยังคงมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ ความเชื่อในงานพิธีต่างๆ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ สะเดาะเคราะห์ เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวมีลักษณะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและการทำลายสิ่งที่ไม่ดีงาม

7. สังคมชนบทเป็นสังคมแบบประเพณี สังคมชนบทยังคงรักษาจารีตประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติกันจากบรรพบุรุษ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมยังมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

จากประเด็นเรื่องโครงสร้างทางสังคม สรุปได้ว่า ประชาชนในสังคมชนบทส่วนใหญ่ยังคงเป็นสังคมที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อและศรัทธาต่อหลักพระพุทธศาสนาส่งผลให้สังคมชนบทมีความผูกพันต่อสิ่งแวดล้อมและพิธีปฏิบัติทางพุทธศาสนา แต่สภาพโครงสร้างของสังคมชนบทเหล่านี้จะพบเห็นได้ยาก เนื่องจากคนในสังคมชนบทบางส่วนที่รับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ชีวิตแบบศิวิไลซ์ที่มีความทันสมัยเอาชนะธรรมชาติ จนขาดความตระหนักในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนี่เป็นผลมาจากปรากฏการณ์สำคัญคือ สถานที่แยกตัวออกจากพื้นที่ กล่าวคือ เราสามารถเรียนรู้วัฒนธรรม หาคำรู้เพิ่มเติมได้จากโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ได้ตลอดเวลาเพราะสังคมปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก และการสร้างความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อทำความเข้าใจสังคมและตัวมนุษย์ แต่ยิ่งเราเข้าใจเราก็ยิ่งต้องเปลี่ยนแปลงตัวเราและสังคมอันส่งผลให้ตัวตนของเราและสังคมไม่มีจุดหยุดนิ่ง (ธีรยุทธ บุญมี, 2546, หน้า 67)

จากบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ชุมชน และสังคมนั้น เราสามารถแบ่งกลุ่มบุคคลซึ่งมีบทบาทสำคัญของสังคมได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มผู้สูงอายุ และผู้นำในชุมชน โดยบุคคลแต่ละกลุ่มมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป แต่ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาอัตลักษณ์ของบุคคล 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากแต่ละประเทศกำหนดนิยามและช่วงอายุของผู้สูงอายุแตกต่างกัน เช่น ประเทศที่พัฒนาแล้ว จะกำหนดว่า ผู้สูงอายุมีอายุ 65 ปี ขึ้นไป แต่องค์การสหประชาชาติ (UN) กำหนดไว้ว่า ผู้สูงอายุมีอายุ 60 ปี ขึ้นไป และก็มีการศึกษาบางเรื่องกำหนดให้ผู้สูงอายุมีอายุ 50 ปี (องค์การอนามัยโลก, 2553, เว็บไซท์) เพื่อให้เหมาะสมแก่การวางแผนนโยบายต่างๆ สำหรับการศึกษานี้ได้กำหนดให้ผู้สูงอายุมีอายุ 55 ปี ขึ้นไป เพราะถือว่าบุคคลในช่วงวัย 55 ปีนี้ ได้พักอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมายาวนานแล้ว

2. กลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอายุ 14 – 54 ปี เหตุผลที่จัดให้เยาวชนและผู้ใหญ่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ซึมซับวัฒนธรรมใหม่และความเจริญทางสังคมเข้ามาตลอดเวลา อีกทั้งเป็นช่วงที่อยู่กึ่งกลางระหว่างวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งมีความหมายว่า เหมือนกัน (The Same) อัตลักษณ์ประกอบด้วยคำว่า อัต (อัต-ตะ) ซึ่งหมายถึง ตนหรือตัวเอง

กับ ลักษณะ ซึ่งหมายถึง สมบัติเฉพาะตัว คำว่า อัตลักษณ์ (Identity) จึงหมายถึง ผลรวมของ ลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ เช่น นักร้องกลุ่มนี้มี อัตลักษณ์ทางด้านเสียงที่เด่นมาก ใครได้ยินก็จำได้ทันที สังคมแต่ละสังคมมีอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของตนเอง โลกาวัดันทำให้อัตลักษณ์ของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553, เว็บไซต์ และณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2550, หน้า 30) เฮ้าท์ Houlit (1969 อ้างถึงใน สกตกานต์ อินทร์ไทร, 2539, หน้า 21) กล่าวว่า อัตลักษณ์ ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ส่วนทางจิตวิทยา การแพทย์ อัตลักษณ์หมายถึง ลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้น ๆ ได้ กรมพระยาตำราจรรยา ภาพ (คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติ, 2526, หน้า 15) ได้กล่าวถึง “เอกลักษณ์” ว่าเป็น ธรรมชาติ เป็นธรรมหรือเป็นลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวบุคคลหรือในชนชาติใดชาติหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นรู้ตัวว่าเขาเป็นบุคคล เป็นตัวของเขาเองซึ่งแตกต่างจากคนอื่น และทำให้คนอื่น รู้จักว่า ตัวบุคคลนั้นเป็นใครด้วยเอกลักษณ์ของตัวเอง ดังนั้น เอกลักษณ์จึงมีความสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องรักษา เป็นธรรมชาติที่รักษาบุคคลแต่ละบุคคลให้คงความเป็นตัวของตัวเองโดย แท้ และสำหรับชาติก็เป็นธรรมชาติที่รักษาชาติให้คงอยู่ได้เป็นชาตินั้นตลอดไปไม่มีเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ชาติไทยเมื่อมีเอกลักษณ์ของไทยแล้ว ก็จะไม่กลายเป็นพม่า รามัญ หรืออะไรไป ได้หรือแม้แต่ฝรั่งยังจะคงเป็นไทยต่อไป ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น ความเป็นไทย นั้นยังคงอยู่ คนไทยเรารู้ตัวเองว่าเป็นไทยก็เพราะเอกลักษณ์บางอย่างที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งไม่ เหมือนกับของคนอื่นและรู้จักว่าคนอื่น ๆ อีกมากมายในโลกทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและนอก ประเทศไทยว่าเป็นคนไทยด้วยกัน เพราะเหตุว่าคนไทยเหล่านั้นมีเอกลักษณ์ร่วมกัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า อัตลักษณ์และเอกลักษณ์มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ เป็นลักษณะพิเศษ ลักษณะโดดเด่นของบุคคลหรือของสังคม อาจเป็นลักษณะที่แตกต่างจากคนอื่นหรือสังคมอื่นหรือเป็นลักษณะที่ซ้ำกับคนอื่นหรือสังคมอื่น แต่เป็นลักษณะที่โดดเด่นหรือ แพร่หลายมาก จนสามารถแยกแยะหรือชี้เฉพาะได้ว่าเป็นของบุคคลนั้นหรือของสังคมนั้น และการชี้เฉพาะให้ได้ถูกต้องสมบูรณ์นั้น ควรได้มองลึกไปถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของเอกลักษณ์ นั้น ประกอบด้วยวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของคน

เป็นต้น (คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติ, 2526, หน้า 15) เอกลักษณะจึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับคนในแต่ละสังคม

ยอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีท George Herbert Mead (1863-1931 อ้างใน ญฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2550, หน้า 30) ได้กล่าวถึง ตัวตน (The Self) ว่าเป็นสมรรถนะหรือความสามารถของมนุษย์ โดยเฉพาะด้านการคิดคำนึงถึงธรรมชาติและสังคมรอบตัวผ่านการสื่อสารและภาษา โดยตัวตนนั้นเกิดจากการได้รับอิทธิพลมาจากสองแนวทาง คือ อิทธิพลจากสังคมโดยตรงและอิทธิพลของตัวเอง ผ่านกระบวนการ 2 ด้าน ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “Me” ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม ขณะที่ “I” เป็นพฤติกรรมและลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล “I” และ “Me” ปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ตัวตนจึงสามารถยืดขยายได้ตามขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสิ่งอื่น

อัตลักษณ์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ระดับปัจเจก (Individual Identity) และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ซึ่งที่จริงแล้วอัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดความสงบในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตัวเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่น ๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีอย่างนั้น ๆ เป็นประเพณีของกลุ่มของเรา ประเพณีเฉพาะของกลุ่มทำให้กลุ่มมีเอกลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ประเพณีหรืออดีตเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้เช่นเดียวกัน ประเพณีที่ถูกสร้างขึ้น โดยปกติจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่รู้กันอยู่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม พิธีกรรมหรือสัญลักษณ์มุ่งปลูกฝังคุณค่าและขนบธรรมเนียมบางอย่างด้วยการทำซ้ำ ทั้งนี้ประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนั้น มักต้องสร้างความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ในอดีตให้ได้เพื่อยืนยันถึงความเป็นจริงของจริง แต่ในบางครั้งประเพณีที่ถูกสร้างขึ้น ไม่จำเป็นต้องต่อเนื่องมาจากอดีต แต่เป็นการแตกแยกกับอดีตก็ได้

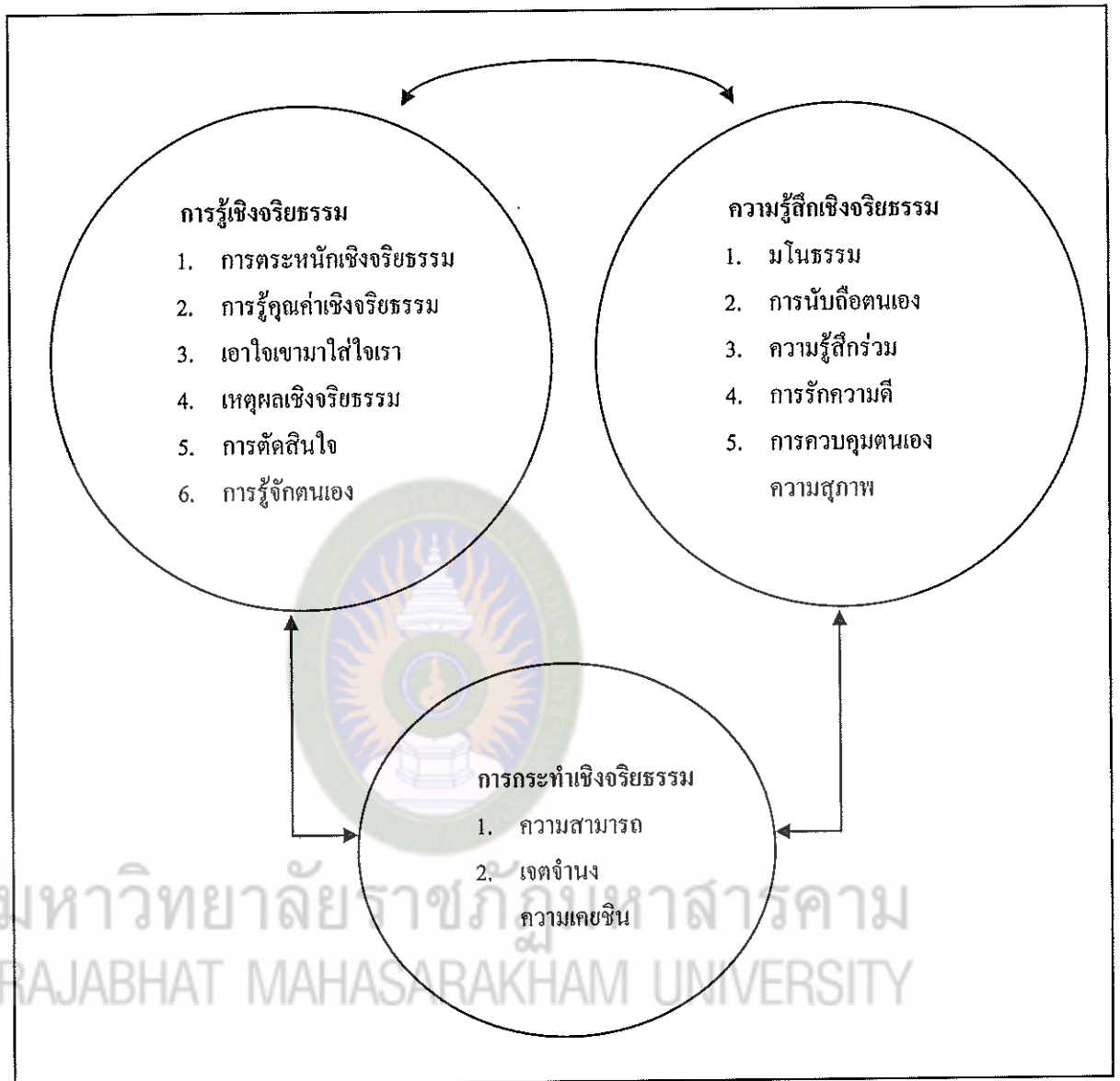
ส่วนเอกลักษณ์ แบ่งโดยกว้าง ๆ มี 2 ประเภท คือ เอกลักษณ์ทางวัตถุ และเอกลักษณ์ทางจิตใจ

1. เอกลักษณ์ทางวัตถุ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะปรากฏให้เห็นเด่นชัด เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม จิตรกรรม และศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นงานล้ำเลิศ โดยเฉพาะ เอกลักษณ์ทางวัตถุนี้มองเห็นกำหนดจดจำได้ง่าย

2. เอกลักษณ์ทางจิตใจ หมายถึง บุคลิก ลักษณะหรือพฤติกรรมบางอย่างที่แสดงออกจนกลายเป็นอุปนิสัย หรือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ทั่วไปของชาติและหรือที่ปรากฏเป็นอยู่เฉพาะแต่ละถิ่นแต่ละภาคพื้นเมือง เช่น การกีฬา การแสดง ศิลปะ คนตรี งานบุญ งานกุศลประจำฤดูกาลต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น (เกศสิรินทร์ แพทอง, 2546, หน้า 22-23)

สวัสดี ประทุมราช (2545, หน้า 52-58) ได้แปลเนื้อหาของ โรมัส ลิค โคโนา ที่กล่าวถึง อริสโตเติล นักปรัชญากรีกว่าได้นิยามอัตลักษณ์ที่ดีว่า เป็นชีวิตที่มีการกระทำที่ถูกต้องในสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น และสัมพันธภาพต่อตนเอง อริสโตเติลเตือนถึงสิ่งที่เรามักจะลืมในปัจจุบันว่า ชีวิตที่มีคุณธรรมจะรวมทั้งคุณธรรมที่เกี่ยวกับตนเอง เช่น การควบคุมตนเอง และความรู้จักพอ และคุณธรรมที่เกี่ยวกับผู้อื่น เช่น ความใจกว้าง และความเมตตา โดยคุณธรรมทั้งสองมีความเชื่อมโยงกัน ไมเกิล โนแวน นักปรัชญาร่วมสมัยให้ข้อสังเกตว่า “อัตลักษณ์ คือ ความผสมผสานของคุณธรรมทั้งหลายที่สอดคล้องกันโดยประเพณีทางศาสนา เรื่องราวในวรรณคดี นักปราชญ์และบุคคลที่มีสามัญสำนึก ซึ่งสืบสาวลงไปจนถึงประวัติศาสตร์”

อัตลักษณ์ที่ดีมีองค์ประกอบ ดังแผนภาพที่ 2.3

แผนภาพที่ 2.3 องค์ประกอบของอัตลักษณ์ที่ดี
ที่มา: สวัสดิ์ ประทุมราช, 2545, หน้า 55.

จากแผนภาพที่ 2.3 การรู้เชิงจริยธรรมและความรู้สึกเชิงจริยธรรมมีผลต่อพฤติกรรมหรือการกระทำเชิงจริยธรรม ตลอดจนองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ จะมีอิทธิพลหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน อย่างซับซ้อน ดังที่คนแสดงออกก็มีอิทธิพลต่อวิถีคิดและความรู้สึกของเราโดยไม่อาจทำตัว องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้มีรายละเอียด ดังนี้ (สวัสดี ประทุมราช, 2545, หน้า 55-67)

1. การรู้เชิงจริยธรรม

การมีความรู้เชิงจริยธรรม แม้จะมีมุมมองที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสถานการณ์ แต่การรู้เชิงจริยธรรมก็เป็นสิ่งที่สังคมต้องทำให้มีความชัดเจน เพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ที่ดีของสังคม เช่น บุคคลต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเองและผู้อื่นตลอดเวลา ผู้ที่ไม่ซื่อสัตย์ต้องถูกลงโทษอย่างจริงจัง เป็นต้น การรู้เชิงจริยธรรมมี 6 ข้อ ดังนี้

1.1 การตระหนักเชิงจริยธรรม ความล้มเหลวเชิงจริยธรรมทั่วไปในประชาชนทุกอายุ ได้แก่ ความไม่รู้เรื่องจริยธรรม เรามองไม่เห็นวิถีทางที่สถานการณ์ที่พบนั้นจะเกี่ยวข้องกับประเด็นทางจริยธรรม และต้องใช้การตัดสินใจเชิงจริยธรรม คนหนุ่มสาวมีแนวโน้มที่จะเกิดความล้มเหลวเช่นนี้ คือการกระทำไปโดยไม่มีการถามว่า “ ถูกต้องหรือไม่ ”

1.2 การรู้คุณค่าเชิงจริยธรรม คุณค่าเชิงจริยธรรม เช่น ความเคารพนับถือเพื่อชีวิตและเสรีภาพ ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ความซื่อสัตย์ ความเป็นธรรม ความอดทน อหยาศัย วินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความกรุณาปรานี ความเมตตา และความกล้าหาญเหล่านี้ย่อมได้หลายๆทางทั้งหมดของการเป็นคนดี รวมทั้งหมั่นจัดเป็นมรดกทางจริยธรรมที่คนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดไปยังคนรุ่นถัดไป ความเป็นผู้รู้ทางจริยศาสตร์ บังคับให้ต้องรู้คุณธรรมเหล่านี้

1.3 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นความสามารถที่จะทราบความคิดของคนอื่น จินตนาการว่าผู้อื่นมีปฏิกิริยาและความรู้สึกอย่างไร สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นก่อนการตัดสินใจเชิงจริยธรรม เมื่อเราเข้าใจผู้อื่นแล้วเราก็จะตัดสินใจแสดงปฏิกิริยาต่อผู้อื่นได้ถูกต้องมากขึ้น

1.4 เหตุผลเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรมเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในความหมายของจริยธรรม และเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงต้องมีจริยธรรม ทำไมการรักษาคำสัญญาจึงสำคัญ ทำไมต้องทำงานของตนให้ดีที่สุด แบ่งปันสิ่งที่เรามิให้แก่ผู้ที่ต้องการ เหตุผลเชิงจริยธรรมได้กลายเป็นจุดเน้นของการวิจัยทางจิตวิทยา ส่วนใหญ่ในศตวรรษนี้การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรม เริ่มต้นด้วยหนังสือของจิน เพียเจต์ (ค.ศ.) 1932 เรื่อง การตัดสินใจ

เชิงจริยธรรมของเด็ก และต่อด้วยงานวิจัยของ ลอเรนซ์ โคล เบอร์ก์ คาร์อล กิลิแกน วิลเลียม เดมอน แนนซี ไอเซน เบอร์ก์ เจมส์ เรสต์ แมรี บราวเนค และคนอื่นอีก

1.5 การตัดสินใจ เป็นการคิด วิเคราะห์และไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับผลกระทบ ผลดีและผลเสียจากการตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของตน ตลอดจนการคิดหาวิธีแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมเพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุด

1.6 การรู้จักตนเอง การรู้จักตนเอง เป็นความรู้เชิงจริยธรรมที่ยากที่สุดที่จะเกิดขึ้น แต่ก็เป็นเรื่องจำเป็นในพัฒนาการอัตลักษณ์ การเป็นบุคคลที่มีจริยธรรมจะต้องมีความสามารถทบทวนพฤติกรรมของตนเอง และสามารถประเมินอย่างวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาการรู้จักตนเองเชิงจริยธรรมรวมถึงการตระหนักในจุดเด่นจุดด้อยของอัตลักษณ์ส่วนตัวของเรา และจะชดเชยจุดด้อยได้อย่างไร ส่วนใหญ่เรามักจะทำตามที่เรารู้สึกต้องการแล้วจึงหาเหตุผลภายหลังซึ่งเป็นแนวโน้มของมนุษย์โดยทั่วไป ครูบางคนพยายามช่วยนักเรียนในการพัฒนาการรู้จักตนเองโดยให้มี “วารสารจริยศาสตร์” ซึ่งเป็นการบันทึกเหตุการณ์เชิงจริยธรรมในชีวิตของเขา ว่าเขาได้ทำอะไรในเหตุการณ์เหล่านั้น และการกระทำนั้น ถือเป็นความรับผิดชอบทางจริยธรรมอย่างไรหรือไม่ การตระหนักเชิงจริยธรรม การรู้คุณค่าเชิงจริยธรรม การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เหตุผลเชิงจริยธรรม การตัดสินใจและการรู้จักตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติของจิตที่ทำให้เกิดการรู้เชิงจริยธรรม ทั้งหมดนี้มีส่วนอย่างสำคัญต่ออัตลักษณ์ด้านพุทธิวิสัยหรือการรู้จัก

2. ความรู้สึกเชิงจริยธรรม

โดยทั่วไปแล้ว การรู้แต่เพียงว่าจะอะไรถูกต้องนั้น ไม่ได้เป็นการรับประกันว่าบุคคลนั้นจะแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องออกมา ดังนั้นความรู้สึกหรืออารมณ์เชิงจริยธรรมนี้ควรได้รับการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดเพื่อให้บุคคลเกิดอัตลักษณ์ที่ดี

2.1 มโนธรรม มโนธรรมแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการคิดหมายถึง รู้ว่าอะไรถูกต้อง และด้านอารมณ์คือ ความรู้สึกในภาระหน้าที่ที่จะต้องทำสิ่งที่ถูกต้อง คนส่วนใหญ่รู้ว่าอะไรถูกต้องแต่มีความรู้สึกถึงหน้าที่ที่จะต้องทำตามความรู้สึกนั้นน้อยมาก จากผลการวิจัยหนึ่งซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการคดโกงในมหาวิทยาลัย พบว่า นักศึกษาเกือบทุกคนตัดสินใจว่าการโกงแบบต่าง ๆ นั้นผิด แต่นักศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้สึกจะแสดงพฤติกรรมที่ผิดได้ตลอดเวลา

สำหรับผู้บรรลุนิติภาวะทางมโนธรรม เมื่อเขารู้สึกว่ามีหน้าที่ทาง

มโนธรรมที่จะต้องประพฤติในทางที่ถูกต้อง เขาจะรู้สำนึกว่าผิดหากไม่ทำตามนั้น เขาจะรู้สึก ว่า “ไม่ใช่อุปนิสัยใจคอของตน” หากกระทำสิ่งที่ขัดต่อคุณธรรมของตน เช่น การพูดปดหรือ การคดโกง เป็นต้น

2.2 การนับถือตนเอง การเห็นคุณค่าของตนอย่างถูกต้อง และเมื่อเราให้คุณค่า ตัวเราเอง เราก็เคารพนับถือตัวเราเอง รวมทั้งเราจะไม่ทำผิดต่อร่างกายและจิตใจของตนเองและ ผู้อื่น ผู้ที่เห็นคุณค่าตนเองสูงจะพึ่งพาผู้อื่นน้อยลงและจะทำตามการตัดสินใจของตนเอง มากกว่าผู้ที่มีการนับถือตนเองต่ำ ดังนั้น การเห็นคุณค่าตนเองสูง มิได้เป็นเครื่องยืนยันถึง อุดมคติที่ดี ผู้ที่เห็นคุณค่าตนเองในทางบวก เช่น มีความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความ เมตตากรุณา และความเชื่อในความสามารถของตนที่จะทำดี เป็นต้น มักจะปฏิบัติต่อผู้อื่นใน ทางบวก โดยจะเห็นคุณค่าและเคารพนับถือผู้อื่นมากด้วย

2.3 ความรู้สึกร่วม เป็นประสบการณ์ทางอารมณ์จากสภาพแวดล้อมของบุคคลอื่น เช่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นต้น ในสถานการณ์เดียวกัน แต่ละคนจะมีความรู้สึกร่วม แตกต่างกัน บางคนอาจแยกตัวออกจากสถานการณ์โดยไม่คำนึงถึงความทุกข์ทรมานของผู้อื่น

2.4 การรักความดี รูปแบบอัตลักษณ์ที่สูงสุดจะรวมถึงการสนใจอย่างแท้จริงต่อ การเข้าสู่ความดี ซึ่งนอกจากการเรียนรู้เพื่อแยกแยะความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่ว แล้ว บุคคลยังต้องเรียนรู้ที่จะรักความดีและเกลียดความชั่ว โดยเราสามารถปลูกฝังความรู้สึกถูก และผิดให้กับบุคคลและสังคมได้ด้วยการใช้วรรณคดี ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ของสังคม เมื่อ คนรักความดี เขาจะชื่นชมในการทำความดี เขามีศีลธรรมและพร้อมที่จะแสดงความดีไปยัง ผู้อื่นได้

2.5 การควบคุมตนเอง อารมณ์สามารถปกคลุมเหตุผลได้ตลอดเวลา ดังนั้น ทุก คนจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมตนเอง พร้อมทั้งจัดความต้องการหรือความปรารถนาของตน ออกไปเพื่อให้บุคคลแสดงออกถึงคุณธรรมจริยธรรม

2.6 ความถ่อมตน ความถ่อมตนจัดเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ที่ดีแต่ความ ถ่อมตนมักถูกละเลยกัน ความถ่อมตนเป็นการรู้จักตนเองทางด้านความรู้สึก โดยเป็นการ เปิดเผยความจริงและเป็นความตั้งใจที่จะกระทำเพื่อแก้ไขความล้มเหลวของเรา ความถ่อมตน จะตรงข้ามกับความเย่อหยิ่ง หรือการยกตัวเหนือผู้อื่น การดูหมิ่นผู้อื่นและผลของความเย่อหยิ่ง

ทำให้เกิดความโกรธและปิดกั้นการให้อภัย ดังนั้น ความอ่อนตนจึงเป็นเครื่องป้องกันที่ดีที่สุดต่อการกระทำชั่ว

3. การกระทำเชิงจริยธรรม

การกระทำเชิงจริยธรรมส่วนใหญ่เป็นผลมาจากคุณสมบัติเชิงจริยธรรมด้านการรู้คิดและด้านอารมณ์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว หลังจากนั้นบุคคลก็จะกระทำในสิ่งที่เขาารู้และรู้สึกว่าจะถูกต้อง แรงผลักดันให้คนกระทำอย่างมีจริยธรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถ ความตั้งใจหรือเจตจำนงและนิสัยความเคยชิน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ความสามารถ คนที่จะแสดงความสามารถเชิงจริยธรรมได้นั้นจะต้องมีทักษะความสามารถด้านอื่น ๆ ประกอบด้วย ตัวอย่างเช่น การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างเป็นธรรม จะต้องมีความรู้ได้แก่ การฟัง การสื่อสารและการแก้ปัญหาที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ เป็นต้น

3.2 เจตจำนง การเป็นคนดีมักมาจากการกระทำตามความตั้งใจ เป็นความร่วมมือที่จะกระทำในสิ่งที่คิดว่าควรกระทำ เจตจำนงจะช่วยสนับสนุนเหตุผลให้สามารถควบคุมอารมณ์ไว้ได้ เช่น ต้องคำนึงถึงหน้าที่ก่อนความพึงพอใจ มีความมั่นคงต่อแรงกดดันของเพื่อนหรือกระแสของสังคม มีความตั้งใจที่จะกล้าหาญที่จะทำความดี เป็นต้น

3.3 ความเคยชิน บางสถานการณ์พบว่า การกระทำเชิงจริยธรรมเกิดจากนิสัยความเคยชิน ดังนั้นแม้ว่าต้องพบกับอุปสรรคใด ๆ ก็ตามสังคมก็ควรผลักดันให้บุคคลมีประสบการณ์ด้านความดีมาก ๆ และส่งเสริมให้ปฏิบัติความดีกันทั่วถึงและอย่างสม่ำเสมอ จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า คนที่มีอัตลักษณ์ดีจะต้องมีความรู้ มีความรู้สึกและมีการกระทำเชิงจริยธรรม ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบนี้จะส่งเสริมให้บุคคลนั้นมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอันแสดงถึงอัตลักษณ์ที่ดีของตนและอัตลักษณ์ที่ดีเหล่านั้นจะถูกหล่อหลอมให้กลมกลืนกันจนเป็นอัตลักษณ์ที่ดีของสังคมโดยรวมด้วย หรือกล่าวได้ว่า หากสิ่งแวดล้อมของสังคมดีส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าของจริยธรรม ประเพณีอันดีงาม ตลอดจนคุณค่าของบรรพบุรุษ อัตลักษณ์ของคนในสังคมก็จะงดงามตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม สเตารท์ ฮอลล์ Stuart Hall (1992 อ้างใน จุฑาพรรณ ผดุงชีวิต, 2551, หน้า 30-31) ได้สรุปว่า ผู้คนในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 นั้น จะไม่มีอัตลักษณ์ที่เฉพาะเจาะจงหรือถาวร จะมีแต่อัตลักษณ์ที่หลากหลายและยากต่อการที่จะหลอมรวมให้กลมกลืนกับตัวตนดั้งเดิมของตน เช่น ชาติที่มีความเป็นชาตินิยมสูง ก็อาจมีประชาชนบางส่วน

นิยมใช้สิ่งของแบรนด์เนมของชาติอื่น อันเป็นผลจากกระแสทุนนิยม (Capitalism) และกระแสของโลกาภิวัตน์ (Globalization) หรือการไหลบ่าของกระบวนการทำให้กลายเป็นตะวันตก (Westernization) ที่มาปะทะกับกระแสของท้องถิ่นนิยม (Localization) และตะวันออกนิยม (Orientalism) กอปรกับอารยธรรมหลักของโลก เช่น อารยธรรมจีน อารยธรรมอเมริกัน อารยธรรมญี่ปุ่น เป็นต้น ปัจจุบันเราจึงพบอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลาย (Diversity of Identities) ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลอย่างจริงจังเพื่อส่งเสริมให้สังคมของตนยังคงมีอัตลักษณ์ที่ค้ำจุนไว้สืบไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กัจจกร หลุยยะพงษ์ (2552, หน้า 79) วิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง และชุมชน วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่ออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุอันส่งผลต่อการทำกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ผลการดำเนินงานและปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานของชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม มีลักษณะพิเศษ 2 แบบคือ กลุ่มแรกหรือกลุ่มแกนนำ มีอัตลักษณ์คือ “เข้มแข็งและช่วยเหลือ” ดังคำเรียกผู้สูงอายุว่า “ปราชญ์” “คนโต” “หนังสือวัฒนธรรม” และกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีอัตลักษณ์คือ “อ่อนแอด้านร่างกายแต่ก็ยังคงมีจิตใจที่เข้มแข็งและช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชน” เช่น การทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและสืบทอดพระพุทธศาสนา และการทำกิจกรรมเกษตรปลอดสารพิษเพื่อให้ชุมชนปลอดจากสารพิษ จากความอ่อนแอของผู้สูงอายุทำให้หลายคนต่างรวมตัวกันและปฏิเสธความหมายในด้านลบนี้ พร้อมรื้อฟื้นความหมายแห่งคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุให้กลับคืนมา จึงส่งผลให้เกิดการมองอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในด้านบวกมากกว่าด้านลบ

อลิสสา หะสาเมาะ (2552, หน้า 218-219) วิจัยเรื่องอัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในตำบลรือเสาะ ออก : ภาคใต้ของประเทศไทย พบว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมามีประชาชนในตำบลรือเสาะออก ได้พยายามแสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อของตนผ่านความเคร่งครัดในการ

ประกอบศาสนกิจและการประพฤติตามหลักการของศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสารและการเน้นที่ว่า “มุสลิมต้องสามารถพูด อิสลาม” ได้ โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่ไม่เคยติดต่อกับกลุ่มอื่นที่ต่างจากวัฒนธรรมของตน ยังไม่สามารถพูดภาษาอื่นได้เลย ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ จึงส่งผ่านด้วยภาษามลายู ดังนั้นการใช้ภาษามลายูในชุมชนแห่งนี้ยิ่งย้าลักษณะของความเชื่อดังกล่าวได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเรื่องการแต่งกายที่ต้องถูกต้องตามหลักการของศาสนาและต้องยึดถือปฏิบัติ นั้น ถึงแม้ว่าจะมีการจำกัดกับระเบียบของทางราชการที่กำหนดไว้ก็ตาม เช่น การกำหนดชุดของข้าราชการจะต้องเป็นอย่างไร จึงมีปรากฏให้เห็นเป็นความขัดแย้งขึ้นมา อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมของประเทศไทยที่ไม่เอื้อต่อความหลากหลายได้กระทบกับประเพณีพิธีกรรม ในส่วนที่เป็นข้อห้ามต่าง ๆ ยังเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุของการไม่เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างข้าราชการไทยพุทธและประชาชนชาวมุสลิมถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ “เขา” คิดว่าไม่น่าเสียหายอะไรแต่ “เรา” ไม่สามารถปฏิบัติได้มันเป็นข้อห้ามด้วยเช่นกัน แต่การขัดแย้งต่อต้านอำนาจต่าง ๆ ซึ่งมีที่มาจากความไม่เข้าใจความต่างทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งไม่เหมือนกันก็อาจเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นมา แต่ถ้ามองในแง่ของความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มที่ต่างฝ่ายต่างสามารถเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้คุณค่าของวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ความสงบและสันติจะเกิดขึ้นในสังคม

ศูนย์สารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2551, เว็บไซค์) กล่าวถึง อัตลักษณ์ของบ้านค้อน้อย หมู่ที่ 11 ตำบลดินดำ อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด ไว้ว่า คนในหมู่บ้านค้อน้อยมีความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คือ ความสามัคคีและการยึดถือวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ โดยเฉพาะการหัตถกรรม คือ การทอผ้า บ้านค้อน้อยยังเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ดังคำขวัญที่ว่า “ถิ่นอารยธรรมลุ่มน้ำชี มากมีกุ่มปลาหอย รสอร่อยข้าวเหนียวหวาน แหล่งปลูกข้าวนาปรังนาปี ผ้ามัดหมี่เหลืองสีอนาม นุ่งผ้าทามเก่าเดิม ที่ กลุ่มสตรีเย็บจักรอุตสาหกรรม ”

อลิสตา หะสาเมาะ (2550, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ของชาวอะเจห์ในประเทศอินโดนีเซีย มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจว่า ชาวอะเจห์มีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนขึ้นมาได้อย่างไร และภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมแบบใด โดยศึกษาควบคู่ไปกับบริบททางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและการเมืองในสังคมอะเจห์ การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ การสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษา

จากเอกสาร รวมไปถึงการตีความวิธีคิด มุมมอง และการให้ความหมายจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า สังคมอะเจห์มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ของชาวอะเจห์มีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากสังคมที่เหลือของชาวอินโดนีเซีย เพราะชาวอะเจห์ได้ผสมผสานเอาหลักการของศาสนาอิสลามเข้ากับวัฒนธรรมและประเพณีของตน อัตลักษณ์ที่สามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้คือ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย สำหรับประเด็นที่ทำให้อัตลักษณ์ของชาวอะเจห์แตกต่างกันได้แก่ อายุ อาชีพ เพศ ชนชั้นชาติกำเนิด และบริบททางสังคมในปัจจุบัน เนื่องจากอะเจห์มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแหลมยื่นออกไปในทะเล จึงเป็นแหล่งสำคัญที่พ่อค้าและนักเดินทางจากทั่วทุกมุมโลกสามารถแวะหยุดพักและค้าขายในแถบบริเวณนี้ ส่งผลให้อะเจห์มีวิธีการเขียนที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามผู้ที่เกี่ยวข้องและยุคสมัย ชาวอะเจห์บางคนกล่าวว่า ความเป็นอะเจห์นั้นไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติไหนหากอยู่ในพื้นที่นี้มานานก็ถือว่าเป็นคนอะเจห์ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามความเป็นอะเจห์มิได้หลายระดับ ระดับแรก ชาวอะเจห์ส่วนใหญ่ถือว่า ความเป็นอะเจห์อยู่ที่การนับถือศาสนา คือ ศาสนาอิสลามและความเป็นมุสลิม ระดับที่สอง การอยู่ในพื้นที่อะเจห์มาเป็นเวลานานจนถือว่าเป็นเสมือนบ้านเกิด ระดับที่สาม เป็นลูกที่เกิดจากพ่อและแม่เป็นชาวอะเจห์ และระดับสุดท้าย ถ้ามีความรู้สึกนึกคิดเป็นชาวอะเจห์ก็ถือว่าได้ว่าเป็นชาวอะเจห์เช่นเดียวกัน ทั้งนี้การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของชาวอะเจห์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของอะเจห์แสดงให้เห็นว่าความซับซ้อนของชาวอะเจห์ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภูมิหลัง เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา การขัดเกลาทางสังคม นำไปสู่วิธีคิด มุมมอง และทัศนคติที่แตกต่างกัน ด้านการสร้างอัตลักษณ์เป็นการสื่อสาร “ภาษา” แบบใหม่ที่ไม่ใช่ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน แต่เป็นภาษาที่เชื่อมโยงให้สมาชิกในชุมชนสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้ การแสดงออกของอัตลักษณ์เป็นปฏิริยาตอบสนองและสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว อัตลักษณ์จะกลายเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มมีค่านิยมในทิศทางเดียวกัน หรือกลายเป็นชนวนที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งบางครั้งนำไปสู่ความรุนแรงหรืออุกปลุกระดมเพื่อต่อรองประเด็นต่าง ๆ ในทางการเมือง ซึ่งน่าจะเป็นบทเรียนให้กับสังคมไทยว่าจะต้องไม่กระทำซ้ำเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้อีกในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยและที่อื่น ๆ

วรวิทย์ บารู และคณะ (2550, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง มลายูปาตานี : ชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของมลายูปาตานี เพื่อศึกษากระบวนการและผลกระทบของการผสมกลมกลืนความเป็นไทย ศึกษากระบวนการสร้างอำนาจการต่อรองในการดำรงอัตลักษณ์มลายูปาตานีและผลกระทบของการสร้างอำนาจต่อการดำรงอัตลักษณ์มลายูปาตานี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ชาวมลายูปาตานียังคงฝังแน่นกับการยึดถือว่าพวกเขาเป็นชนมลายูที่เป็นพลเมืองไทยและกำหนดอัตลักษณ์มลายูของตนเองด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ ศาสนาอิสลาม ภาษามลายู วัฒนธรรมอิสลามและวัฒนธรรมมลายู องค์ประกอบเรื่องศาสนาอิสลาม ภาษามลายูและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามและมลายูนั้นเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเป็นมลายูปาตานี องค์ประกอบทั้งสามตัวนี้จะขาดตัวใดตัวหนึ่งไม่ได้ ส่วนค่านิยมของชาวมลายูปาตานี ได้แก่ ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติอย่าง “เหมาะสม” ตามแนวทางของขนบธรรมเนียมประเพณีและความเห็นร่วมกันของส่วนใหญ่ (Muafakat) คนมลายูเป็นคนเอื้ออาทร มีกิริยามารยาทและอ่อนโยน ไม่ชอบใช้วาจาจากคั่นผู้อื่น หรือไม่ชอบให้คนอื่นใช้คำพูดกดดันตนและมีแนวโน้มไปในทางอนุรักษ์นิยม (Conservative) หรือเชื่อในลิขิตของพระเจ้า หรือ โชคชะตา (Fatalism) ทั้งนี้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์มลายูที่อยู่ร่วมกับคนไทยพุทธในชุมชนเดียวกัน มีความรู้สึกที่ว่าวัฒนธรรมของเขาเป็นวัฒนธรรมหลักและมีพื้นที่ในชุมชน ได้รับการเคารพและการยอมรับจากเพื่อนต่างวัฒนธรรมในชุมชนในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปฏิบัติในกรอบของความเชื่อทางศาสนาของแต่ละฝ่ายอย่างเกื้อกูลต่อกัน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ในชุมชนเป็นไปตามธรรมชาติ และก่อให้เกิดความสงบสุขในชุมชน ชาวมลายูไม่รู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนกำลังถูกแทรกแซงหรือถูกผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมอื่น แต่ในทางตรงกันข้ามในชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์ ที่สมาชิกของชุมชนทั้งหมดเป็นมลายูมุสลิม จะไวต่อความรู้สึกว่ารัฐมีเจตนาทำลายหรือผสมกลมกลืนวัฒนธรรมของพวกเขา รู้สึกว่ารัฐกระทำต่อวัฒนธรรมของเขาโดยมีเป้าหมายเพื่อการผสมกลมกลืนในที่สุดเหมือนกับชุมชนที่คลี่คลายความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์มลายูไปแล้ว แม้ว่าชุมชนนั้นจะมีสมาชิกหรือไม่มีสมาชิกที่เป็นไทยพุทธก็ตาม มักจะมองว่ารัฐกระทำต่ออัตลักษณ์มลายูของพวกเขา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือแปร่งไปจากเดิม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องให้การยอมรับและบริหารจัดการเรื่องชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์มลายูปาตานีด้วยนโยบายพหุสังคม (Plural Society) และการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง

ศิริพร วุฒิกุล (2549, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารอัตลักษณ์ของชาติ ในโครงการรณรงค์การท่องเที่ยวของประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย พบว่า ประเทศไทยและมาเลเซียนำเสนออัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ได้แก่ สถาปัตยกรรม เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ยานพาหนะ หัตถกรรมและอาหาร ทั้งนี้ประเทศไทยนำเสนอเพิ่มเรื่องจิตรกรรมและสมุนไพร อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุ ได้แก่ ศาสนา ลักษณะนิสัย และประเทศไทยนำเสนอเพิ่มเรื่องดนตรี ภาษา และการนวดแผนไทย ประเทศมาเลเซียนำเสนอเพิ่มเรื่องศิลปะการแสดง และการละเล่น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2547, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหา รวบรวมและสังเคราะห์เพื่อกำหนดคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ได้ให้น้ำหนักความสำคัญคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ 10 กลุ่ม กลุ่มที่อยู่อันดับแรกคือ มีความสามารถในการคิด (ร้อยละ 66.2) กลุ่มที่ 2 คือ มีคุณธรรม ซื่อสัตย์และรักความถูกต้อง (ร้อยละ 66.2) โดยเริ่มจากบุคคลที่มีบทบาทสำคัญคือ คนในครอบครัวต้องเอาใจใส่และสอนลูกให้เข้าใจเรื่องความซื่อสัตย์ การชี้ให้เห็นสิ่งใดดีหรือไม่ดี เพื่อให้เด็กปฏิบัติได้ถูกต้อง มีการให้รางวัลและลงโทษในเชิงบวก การเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในครอบครัว ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กและผู้นำในสังคม สอนให้เด็กมีความสามารถในการเลือกรับสื่อ ได้อย่างถูกต้อง และกลุ่มสุดท้ายคือ เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ไทย (ร้อยละ 30.8) เริ่มต้นจากการฝึกให้เด็กได้ปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยอย่างง่าย เช่น การไหว้ การยิ้ม การรับประทานอาหารหรือขนมไทย การละเล่นแบบไทย โดยการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นไทยเพื่อพัฒนาทัศนคติของความภาคภูมิใจ ผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่างของการรักษาเอกลักษณ์ไทย เช่น การใช้สินค้าไทย การแต่งชุดไทย ได้อย่างร่วมสมัย เป็นต้น กระตุ้นและชักจูงให้เด็กรู้และสนใจเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยอย่างต่อเนื่อง มีการประสานและร่วมมือกันจัดทำ โครงการสนับสนุนเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยอย่างอย่างครบวงจร นอกจากนี้ควรให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับคนต่างประเทศ และการพัฒนาให้เห็นคุณค่าของดีที่มีอยู่ในชุมชน มีการส่งเสริมการทำอาชีพเกี่ยวกับสินค้าและวัฒนธรรมไทย อันเป็นแนวทางการพัฒนาให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ไทย

ไพโรจน์ ภูมิประเสริฐ, 2546, หน้า 180) กล่าวถึงงานวิจัยของคาโรลิน ชาฟเฟอร์ และคริสติน อนันต์เซน พบว่า ชุมชนเป็นองค์กรที่มีพลวัต (Dynamics หมายถึง การ

เคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง การไม่อยู่นิ่ง (พนม ลิมอารีย์, 2529, หน้า 1) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มคนมีส่วนร่วมในวิถีการปฏิบัติร่วม ฟังพาทักษกัน ตัดสินใจร่วมกันและถือว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรรวมและผูกมัดตัวเองในระยะยาวเพื่อความผาสุกทั้งของตนเอง ผู้อื่นและกลุ่ม

วันดี สันติวุฒิมณี (2545, เว็บไซต์) วิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ ชายแดนไทย – พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านเปียงหลวงตั้งอยู่ที่อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชายแดนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทยติดต่อกับรัฐฉาน ประเทศพม่า ประชากรหลักของหมู่บ้านเป็นอดีตนายทหารไทใหญ่ที่ผ่านการสู้รบมามาก นอกจากนี้เป็นชาวปะหล่องชาวลีซอ ที่หนีภัยการสู้รบจากพม่าเข้ามาอยู่ในประเทศไทย รวมทั้งชาวไทยที่เพิ่งอพยพเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานในภายหลัง จากการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ในหมู่บ้านแห่งนี้พบว่า ชาวไทใหญ่มีกระบวนการเลือกสรรอัตลักษณ์ขึ้นมาสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนหลากหลายรูปแบบ โดยเนื้อหาของอัตลักษณ์ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่แวดล้อมในลักษณะท้าทาย ต่อรอง และประนีประนอม โดยเฉพาะรัฐไทยกับรัฐพม่าอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับความเป็นพื้นที่ชายแดนและสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในช่วง 40 ปีที่ผ่านมาโดยตรง เช่น บทเพลงการเมืองที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลพม่า ตำราเรียนภาษาไทยใหญ่ที่ห้ามสอนในเขตอำนาจรัฐพม่า สัญลักษณ์รูปธงชาติเพื่อสร้างสำนึกเรื่องความเป็นชาติและการกู้ชาติ รวมทั้งการพยายามปฏิเสธอิทธิพลของวัฒนธรรมพม่าในหลายรูปแบบ อาทิ การตัดชายชั้นของนางรำลีเก ไทใหญ่เพื่อไม่ให้คล้ายคลึงกับนางรำลีเกพม่า เป็นต้น พ.ศ.2539 มีการผลิตอัตลักษณ์ที่มีเนื้อหาท้าทายอำนาจรัฐพม่าลดลง และหันมาประนีประนอมกับรัฐไทยมากขึ้น เนื่องจากชาวไทยใหญ่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตประเทศไทย การผลิตอัตลักษณ์ที่มีเนื้อหาท้าทายอำนาจรัฐพม่าโดยตรงอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-พม่า และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยใหญ่ขาดความมั่นคง กล่าวโดยสรุป ความเป็นพื้นที่ชายแดนและสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ทำให้ชาวไทยใหญ่บ้านเปียงหลวงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปอยู่เสมอ ชาวไทใหญ่บ้านเปียงหลวงจะเป็นผู้หยิบยกอัตลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่บ้านเปียงหลวงจึงเป็นสิ่งไม่แน่นอน

ตายตัว และเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ภายใต้
กระแสการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

สร้อยชา เวชพฤติ (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง เอกลักษณะทางวัฒนธรรม การ
ติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม ในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง
อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ แนวคิดในการศึกษาได้แบ่งตัวแปรในการวิจัย
ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่เพื่ออธิบายกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวมอญ อันได้แก่
กลุ่มปัจจัยที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้มุ่งเน้นเฉพาะปัจจัยผู้นำในด้านต่าง ๆ
ของชุมชน เช่น ผู้นำทางการเมือง ศาสนา การศึกษา เศรษฐกิจ ศิลปะและนันทนาการและกลุ่ม
ต่อมาคือ ปัจจัยภายนอกที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยความทันสมัย
(Modernization) ความเป็นเมือง (Urbanization) ความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (Socio-economic Development Plan) และ
สื่อสารมวลชน (Mass Media) ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์
วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น ได้แก่ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา โดยที่ผู้นำแต่ละ
ประเภทในชุมชนมีบทบาทในการดำรงวัฒนธรรมในท้องถิ่นชาวมอญในลักษณะที่แตกต่างกัน
ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความทันสมัย การเป็นเมือง
การเป็นอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสื่อสารมวลชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY